

УДК 028.01-057.875

Оксана Гавеля,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних наук,
докторант НАККІМ

Культурологічний аналіз читацьких інтересів обдарованої молоді вищих навчальних закладів України*

У результаті опитування обдарованої студентської молоді автором статті було з'ясовано, що "гуманитаріїв" найбільше приваблює читання художньої літератури, серед якої переважають твори вітчизняної класичної літератури. Серед своїх улюблених книг респонденти найчастіше називають твори українських письменників: Миколи Гоголя (1809—1852) — "Миргород", "Вій", "Вечори на хуторі біля Диканьки", "Тарас Бульба", "Мертві душі", "Ревізор", "Шинеля", "Ніс"; Івана Котляревського (1769—1838) — драми "Наталка Полтавка (Повість із малоросійського життя)" та "Москаль-чарівник"; Михайла Старицького (1840—1904) — "За двома зайцями"; повість Григора Тютюнника (1931—1980) — "Вогник далеко в степу"; Івана Карпенка-Карого (1845—1907) — трагедія "Сава Чалий", комедії "Сто тисяч" та "Хазяїн"; Марка Вовчка (1833—1907) — повісті "Інститутка", "Кармелюк" та "Жили-були три сестри"; Пантелеймона Куліша (1819—1897) — роман "Чорна рада", поетична збірка "Досвітки. Думи і поеми", оповідання "Потомки українського гайдамацтва"; Григорія Квітки-Основ'яненка (1778—1843) — повісті "Маруся" та "Конотопська відьма", "Відьма. Українська казка", оповідання "Розумні діти" та "Солдатський портрет", комедія "Шельменко — волосний писар", комедія "Шельменко-денщик"; Олеса Гончара (1918—1995) — романи "Парапозис", "Собор".

У бесідах респонденти-"гуманитаріїв", які захоплюються творчістю Миколи Гоголя, зазначають, що в своїх творах "Миргород", "Вечори на хуторі біля Диканьки", "Тарас Бульба", письменник на весь світ возвеличив український дух та героїзм народу, а в творах "Мертві душі", "Ревізор", "Шинеля" вдало висвітлив нехлюйство імперського російського життя.

Серед своїх улюблених творів респонденти-"гуманитаріїв" також називають повість українського письменника Михайла Коцюбинського (1864—1913) "Дорогою ціною", в якій зображується героїко-романтична історія двох закоханих: Соломії та Остапа. Студенти зазначили, що в цьому творі автор не лише натхненно оспівує силу кохання двох молодих людей, а й підносить волелюбність, мужність українського народу, який не скорився панській неволі. Багатьом опитуваним також сподобалася новела Михайла Коцюбинського "На крилах пісні".

Серед улюблених українських письменників — Іван Котляревський, який, на їхню думку, не лише видатний письменник і драматург, а й перший класик нової української літератури. Його твір "Енеїда", над яким Іван Петрович працював майже три десятиліття, став визначним явищем у культурному житті українського народу й має велику громадську та художню значущість.

"Гуманитаріїв" назвали трагедію "Сава Чалий" Івана Карпенка-Карого одним з найкращих зразків української драматургії. У ній йдеться про конкретну історичну особу XVIII ст. — ватажка українських повстанців, котрий перейшов на бік ворога. Вони зазначили, що в трагедії "Сава Чалий" широко відтворено картини національно-визвольної боротьби українського народу. Студенти високо оцінили поезію п'єси, сповнену тонким психологізмом.

Читачі, любителі творчості Карпенка-Карого, зазначили, що в комедії "Сто тисяч" драматургу вдалося створити яскравий образ глита, нагромаджувача земельної власності, який мріє здобути сто тисяч фальшивих грошей. Однак його мрії придбати велику кількість землі терплять крах. На думку респондентів-"гуманитаріїв", автору вдалося показати всю жалюгідність і моральну нікчемність Калити, який є надзвичайно смішним у всіх своїх мріях, поведінці, діях. Все життя головного героя проходить у сварках, непорозумінні, викликаних прагненням нагромаджувати багатство. І що характерно, створений автором більше ста двадцяти років тому образ дуже нагадує опитуваним сьогоденнішніх скоробагатків (а їх чимало серед нинішніх "хазяїв").

Респонденти також зазначили, що їм сподобалося, як у п'єсі "Хазяїн" письменник створив ще один яскравий образ — Пузиря як типового мільйонера-глита. На думку респондентів, ця п'єса ніколи не втратить своєї актуальності. На жаль, в історії кожного покоління людей завжди знайдуться такі Пузирі — надзвичайно скупі, егоїстичні, жорстокі, некультурні та вперті люди. Багатства Пузиря зростають за рахунок зубожіння селян, надмірного визиску робітників, обдурювання, шахрайства. Він зацікавлений в економічному розоренні села і таким чином забезпечує собі дешеву робочу силу. Пузир ненавидить бідноту і з презирством ставиться до своїх робітників, так само грубо він поводиться і з власною родиною. Респонденти-"гуманитаріїв" вважають, що цін-

* Закінчення. Поч. див.: Вісник Книжкової палати. — № 3. — С. 48—51.

ність п'єси "Хазяїн" полягає в тому, що в ній підкреслюється нікчемність, моральне і духовне зубожіння людини, яка прагне будь-якою ціною збагатитися.

Великою популярністю у читачів-"гуманитаріїв" користується роман Василя Шкляра "Чорний ворон", інша назва "Залишенець", який витримав кілька видань у "Ярославів валу" (Київ) і Книжковому клубі "Клуб сімейного дозвілля" (Харків). Письменник є лауреатом Гран-прі конкурсу "Коронація слова", літературних премій "Золоте перо", "Спіраль століть", "Золотий Бабай", 1-ї премії Ліги українських меценатів "Ярославів Вал" та інших.

У романі "Залишенець", над яким автор працював майже тринадцять років, висвітлено одну з найдраматичніших сторінок нашої історії — повстанську боротьбу українців проти окупаційної влади у двадцятих роках минулого століття. Написано книгу на документальній основі. У ній змальовується подвиг лісових лицарів — гайдамаків Холодного Яру. Студентів вразила глибина художнього проникнення автора у переплетіння людських пристрастей: любові й ненависті, вірності та зради. На думку опитуваних, автор не випадково звертається до постаті отамана Чорного Ворона, адже він — невмирущий зразок героїзму для сучасного покоління українців, приклад вірності Вітчизні, чия воля для нього була дорожчою за життя.

Тричі випускало видавництво "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА" роман сучасної української письменниці Ліни Костенко "Записки українського самашедшого". Його написано від імені тридцятип'ятирічного комп'ютерного програміста, який на тлі особистої драми прискіпливо, глибоко й болісно сканує усі вивихи нашого глобалізованого часу.

Характеризуючи роман, респонденти акцентували на тому, що головний герой роману живе у світі надмірної (дез)інформації і тотального відчуження та є заручником світових абсурдів. Водночас як сучасний герой-рятівник він прагне подолати комунікативну прірву, що існує між чоловіком і жінкою, між родиною і професією, між Україною і світом. Його місія полягає у порятунку України та всього світу від загального відчуження. На думку респондентів, у своєму творі Ліна Костенко замальовує сучасну модель поведінки українського героя-рятівника.

Культурологічний аналіз читацьких інтересів обдарованої молоді свідчить про те, що вона прагне до збереження і відродження українських цінностей, звертаючись до галузі героїзму, як старого — традиційного, так і нового. Особливий інтерес обдарованої студентської молоді до теми героїзму виявляється в глибокому аналізі ними вчинків національних героїв як в конкретну історичну добу, так і поведінки сучасних героїв художньої літератури.

Багатьом респондентам-"гуманитаріям" сподобався роман Ірен Роздобудько "Шості двері", де описана історія жінки, котра у ранньому дитинстві повірила в те, що якщо намалювати на стіні двері, то можна увійти в іншу реальність. У дорослому віці, у найскладніші хвилини свого життя, героїня роману буде малювати такі двері. Це дозволить їй прожити ще одне коло реальності. На переконання опитуваних, Ірен Роздобудько досить цікаво розкриває тему людського підсвідомого, змушуючи читача уважніше ставитися до змісту своїх снів та дитячих мрій.

Особливе місце в читацьких інтересах респондентів-"гуманитаріїв" посідає творчість Марії Матіос. Вони вважають, що роман "Солодка Даруся" є яскравою альтернативою до тієї "дистильованої макулатури", що заповнила сучасний книжковий ринок. Письменниця розповідає про життя буковинців та галичан у тридцяті—семидесяті роки минулого століття. Читачам подобається, як Матіос заглиблюється

у психологію своїх персонажів. Роман, як зазначають опитувані, є певним моральним застереженням, адже історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів тісно пов'язані між собою, а гріх і його спокута є явищами досить осяжними й матеріальними. На думку студентів, роман є вражаючою і приголомшливою розповіддю про вічну боротьбу добра зі злом, про любов людей різної крові один до одного, про неминучість історичних катаклізмів, в яких проходить випробовування на моральність кожна людина.

Багатьом респондентам-"гуманитаріям" сподобалася книжка-дайджест цієї ж авторки "Вирвані сторінки з автобіографії" (Львів, 2010). Основні мотиви цього твору — реальний час, що торкається конкретної людської долі, і реальні люди, які плывуть крізь невпинний час. У книзі йдеться про багатьох відомих і невідомих в Україні людей. Основні події представляють історичну, психологічну, ідеологічну, культурну та побутову мозаїку українського життя на перетині минулого і нинішнього століть. Письменниця не просто описує власну біографію, а й захоплює розповідає про сьогодення та своїх сучасників. Саме цим її твір вразив читачів.

Респонденти-"гуманитарії" серед улюблених художніх творів назвали також й роман-сонату сучасної української письменниці Анни Багряної "Дивна така любов" (К., 2010), дія якого починається у передмісті Києва, де в родині сільського вчителя на Різдво народжується дівчинка. Через те, що під час важких пологів її мати стає німою, Надійка росте відлюдькуватою, дивною. Випадкове знайомство з київським художником Нестором розкриває видатний талант дівчини. Найдивовижнішим малярським витвором стає перенесений Надійкою на чисте полотно власний Різдвяний сон. Попри заборону батьків дівчина тікає до Києва, де вчиться малювати. Згодом вона вступає до Краківської художньої академії і стає відомою європейською художницею. Однак кожен новий успіх лише віддаляє її від себе справжньої й веде до втрати власного таланту. Розірвавши зв'язок з Батьківщиною, дівчина втрачає не лише власний талант, а й коханого.

Зв'язок із своїм національним корінням, спілкування із тими, хто по-справжньому нас любить, є тим незамінним скарбом, який робить нас тими, ким ми є насправді, зміцнює людину духовно, наголошують опитувані, вважаючи, що в романі-сонаті Анни Багряної "Дивна така любов" піднімаються надзвичайно важливі для українців теми: любові до своєї Вітчизни, рідного народу, батьків та коханих людей.

Читацький інтерес у респондентів-"гуманитаріїв" викликали філософсько-літературознавчі праці Оксани Забужко: "Дві культури", "Шевченків міф України", "Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій". Також студентам сподобався твір Оксани Забужко та Юрія Шевельова "Вибране листування на тлі доби. 1992—2002".

Серед улюблених творів цієї письменниці опитувані називають: роман-прозу "Інопланетянка", лонгселер "Польові дослідження з українського сексу", збірку повістей та оповідань "Сестро, сестро". Їм подобається, як Оксана Забужко досить критично осмислює українську ідентичність, користуючись методологією фемінізму.

Здійснюючи культурологічний аналіз читацьких інтересів обдарованої студентської молоді, цей факт не можна залишити поза увагою. Безперечно, характер культурних цінностей обдарованої студентської молоді трансформується, й зокрема щодо осмислення української ідентичності з позиції фемінізму. На думку автора статті, фемінізм та інші моральні цінності, які популяризуються Оксаною Забужко серед сучасного читача, не відповідають дійсним стандартам українських культурних цінностей. Це, звичайно, не

означає, що необхідно заборонити молоді обговорювати феміністичні теми. Водночас літературну провокацію, здійснену письменницею Оксаною Забужко, варто оцінювати досить тверезо. Її спроба зруйнувати певні складові української ідентичності спрямована проти збереження чистоти статевої відносин серед молодих українців, сприяє руйнуванню традиційно українських моделей чоловічої та жіночої поведінки тощо.

Свого часу твори Оксани Забужко були широко розрекламовані серед українського читача, а тому не можна залишити поза увагою ті загальні особливості, які властиві сучасній рекламі. Остання володіє здатністю тривіанізувати, або спрощувати, свідомість людей, зводячи інтелектуальні здібності до загального середнього рівня. Таким чином, будь-яку цінність, будь-який зміст реклама здатна перетворити на банальність і звести нанівець соціальний сенс, яким би значущим він не був.

Звернемось до культурологічного аналізу читацьких інтересів "гуманитаріїв", увагу яких привернула поезія. Найбільше їм сподобалися твори найвідоміших українських поетів: "Кобзар" Тараса Шевченка (1814—1861); вірші "Моя любов! Я перед тобою", "Доля", "Заворожи мене волхве!.." Ліни Костенко (нар. 1930) і "Час", "Плач по Офелії" Емми Авдієвської (нар. 1931); вірш "Чи знаєш, що ти — людина?", збірка "Вино з троянд", "Поезії", "Лебеді материнства" Василя Симоненка (1935—1963); "Сива ластівка", "Музика", "Вибір" Бориса Олійника (нар. 1935); "Балада про соняшник", "Весільна мелодія" Івана Драча (нар. 1936).

Серед улюблених поезій "гуманитаріїв" назвали твори і таких найвідоміших російських поетів XIX — початку XX століття: Олександра Пушкіна (1799—1837) — ода "Свобода", "Пророк", "Зимовий ранок", "Я пам'ятник собі...", поема "Руслан і Людмила"; збірка віршів "За межею минулих днів", вірші (1910—1912), "Снігова маска" Олександра Блока (1880—1921); поема "Моє кохання", збірка віршів "Випробовування" Роберта Рождественського (1932—1994); збірки віршів "Розвідник майбутнього", "Третій сніг", "Шосе ентузіастів", вірші "Я — різний", "Що робить величною країною?", "Яблуко" Євгенія Євтушенка (нар. 1933); поема "Майстри", збірки віршів "Парабола" та "Мозаїка" Андрія Вознесенського (1933—2010); вірші "Орфей", "Федра", "Погляд", "Двоє", "Поет" Марини Цветаєвої (1892—1941); цикл віршів "Таємниця ремесла", збірка поезій "Перебіг часу" Анни Ахматової (1889—1966) та інші.

У поемі Роберта Рождественського "Моє кохання", на думку "гуманитаріїв", надзвичайно повно передано світовідчуття молодої людини, котра вступає у доросле життя. Поет пише про романтичне покоління своїх сучасників, які "запозичили розум із книг", не маючи достатнього уявлення про труднощі при зіткненні з реальними випробовуваннями. Роберт Рождественський наголошує, що у молоді все ще попереду, й вона має гідно пройти школу життя. Високо оцінили опитувані й збірки віршів "Прапори весни" та "Випробовування" цього поета. Вони вважають, що автор піднімає важливі для сучасної молоді теми, які стосуються вибору нею правильного життєвого шляху, виконання свого громадянського обов'язку.

Респонденти-"гуманитаріїв", яким подобається творчість Марини Цветаєвої, звернули увагу на те, що вона прагне проникнути у таємницю трагедії і драми людського життя. На їхню думку, поетеса, яка пройшла тернистий шлях страждань та болю, зуміла заглибитись у таку складну тему, як пошук сенсу власного життя. Завдячуючи, з одного боку, лірично налаштованому сприйманню, а з іншого — розумінню трагедії та драми людського життя, Марині Цветаєвій вдається зіштовхнути характерами героїв, які спочатку, зда-

ється, налаштовані лише на кохання. Воля фатальних сил незмінно приводить їх до трагічних розлучень і страждань. Вірші Цветаєвої "Ущелина", "Сахара", "Живий, а не вмер" вразили читачів надзвичайною глибиною інтимних переживань поетеси. Її тіло і душа постають у віршах начебто прихисток усіх пройдених нею доріг, спогадів про друзів та коханих, які зустрічалися на життєвому шляху.

На думку студентів, у віршах "Нахил" та "Поет" передано внутрішню боротьбу Марини Цветаєвої із почуттям відчаю та бажанням жити. Такий стан пробуджує в неї "шосте відчуття", яке дає змогу глибоко проникнути у власні душевні переживання, розкрити перед читачами дивний світ романтичного світосприймання. Обдаровані студенти понята "шосте відчуття" оцінили як творче одкровення поетеси, яке змусило їх замислитись над необхідністю пробудження власної творчої інтуїції.

Багатьом "гуманитаріям" сподобалася збірка віршів "Перебіг часу", що є підсумковою книгою Анни Ахматової. Вони вважають, що її поезії збагачені цікавими і досить оригінальними темами і мотивами лірики. Тут зібрано не лише поезії про кохання, про рідне місто, а й спогади про близьких друзів, про давно минуле і пережите. Водночас у віршах Анни Ахматової виразні роздуми про обов'язки поета та поезії, які пронизують розпочатий нею ще у 30-ті роки і завершений у 60-ті роки XX ст. цикл віршів "Таємниця ремесла". На думку респондентів, у поезіях "Творчість", "Муза", "Поет", "Читач" з особливою силою відчувається відкритість душі Анни Ахматової. Вони зазначають, що коли читаєш її вірші, з'являється бажання творити. Головне, що у своїх віршах Анна Ахматова є зрозумілою і відкритою для читачів, їй притаманне відчуття творчої свободи.

Серед улюблених поетичних творів сучасних авторів "гуманитаріїв" називають поезії Оксани Забужко. Їм особливо сподобалися такі її твори: "Травневий іній", "Диригент останньої свічки", "Авгостоп", "Kingdom of Fallen Statues", "Новий закон Архімеда", вибрані вірші 1980—1998, "Друга спроба: Вибране". На їхню думку, Оксана Забужко є сучасною письменницею, яка збуджує розум і викликає читача на гостру дискусію.

Прихильникам сучасного зарубіжного роману подобається твір французького письменника Фредеріка Бегбедера "99 франків". Назва роману (фр. "99 francs") збігається із ціною на цю книгу, за якою її продавали у французьких книгарнях. Твір сприймається читачами як зла сатира на рекламний бізнес.

Серед улюблених творів "гуманитаріїв" також називають роман сучасного російського письменника Віктора Пелевіна "Generation „Пі“" ("Покоління „Пі“"), який присвячений поколінню росіян, яке дорослішало і формувалося у часи політичних та економічних реформ 1980—1990 років. Автор змальовує життя "втраченого покоління, котре, посміхнувшись літу, морю і сонцю, — обрало "Пепсі" (буква "П" означає "Пепсі").

Головний герой твору — Вавілен Татарський — є випускником літературного інституту. Він захоплюється творчістю Пастернака, однак нестатки змушують його займатися продажем цигарок. Випадково він потрапляє у світ реклами і відкриває у себе талант складати вдалі рекламні слогани. Спочатку його призначають "копірайтером", пізніше — "криейтором". На цих посадах Татарський досягає значного успіху, навчившись створювати на екрані такі захоплюючі сюжети, які починають замішувати глядачам реальну дійсність. Вдале використання сучасних комп'ютерних технологій і творчий підхід дають йому змогу створювати на екрані привабливі образи політиків та висвітлювати політичні події так, як це вигідно його замовникам. Татарський розуміє, що

телеглядачі можуть отримувати задоволення не від самого товару, а від того, скільки вкладено в нього рекламних коштів.

На думку респондентів, у своїх книгах Віктор Пелевін змушує читачів замислитись над тим, як нинішній світ впливає на духовний і культурний розвиток сучасної людини. Студенти звернули увагу на те, що якщо в попередніх своїх книгах "Чапаєв і Пустота" та "Життя комах" Віктор Пелевін створює атмосферу сюрреалістичного хаосу, то в "Generation „П“" серед цього хаосу вже починає з'являтися певна упорядкованість подій, що схожі на стародавній поганський культ.

Опитувані вважають, що в романі Віктора Пелевіна даються ціннісні характеристики сучасних зарубіжних рекламних і маркетингових стратегій, вивчається їхній вплив на духовний світ людини. Основною темою творчості Віктора Пелевіна є розкриття характеру людини "Homo Sovieticus", її беззаперечної віри у можливість ЗМІ. Він припускає, що західні технології, спрямовані лише на надзбагачення людини, не адаптуються до слов'янської ментальності. Як зазначають респонденти, роман написано блискучою літературною мовою, із глибоким філософським підтекстом. Захоплення викликають динамічний сюжет та оригінальність авторської ідеї.

На запитання "Чим Вам подобаються книги Віктора Пелевіна"? "гуманітарії" відповіли, що в них автор торкається актуальної проблеми морального вибору, коли наші сучасники змушені обирати між добром і злом, правдою і неправдою, між тим, чи залишатися самим собою, чи наслідувати поведінку розрекламованих телеекранних героїв. Головне, на їхню думку, що письменнику вдалося привернути увагу своїх читачів до проблем сучасного постіндустріального суспільства.

Опитувані звернули увагу на те, що сьогодні професійна реклама, розвиток сучасних ЗМІ досягли небачених масштабів. Для удосконалення їхніх методів впливу створюються транснаціональні агентства, які концентрують величезні технічні можливості, кошти та апарат спеціалістів, психологів, соціологів, дизайнерів, художників. Споживача "масової культури" та реклами ловлять, як рибу на гачок, і гачок має бути непомітним. Саме тому нині читач частково позбавлений можливості отримати якісну інформацію щодо новинок літератури у ЗМІ. На думку респондентів-гуманітаріїв, у творах Віктора Пелевіна піднімається надзвичайно важлива тема протистояння інтелекту і духовності сучасної людини впливу ЗМІ з метою збереження національних культурних цінностей.

Список використаної літератури

1. *Одаренность: рабочая концепция* // Материалы I Международной конференции (Самара, 1—3 октября 2000). — М., 2002. — С. 143—150.
2. *Пиявский С. А.* Система поиска, развития, поддержки и профессионально-творческой подготовки одаренной молодежи и закрепления ее в региональной инфраструктуре научно-исследовательской деятельности / С. А. Пиявский, В. С. Кагерманьян, Н. А. Маркова // Аналитические обзоры по основным направлениям развития высшего образования. — 2003. — Вып. 9. — 60 с.
3. *Культурна спадщина людства: збереження та використання: навч. посіб.* / В. І. Акуленко [та ін.]. — Львів: [б. в.], 2002. — 160 с.
4. *Мощь Интернета для обучения: доклад Комиссии Конгресса США, 2000 г.* = The power of the Internet for learning: moving from promise to practice, Report of the Web-based Education Commission. — Washington DC, December 2000.
5. *Основи законодавства України про культуру* // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 21. — С. 294.
6. *Пиявский С. А.* Вузовское молодежное интернет-сообщество / С. А. Пиявский // Вестник высшей школы. — № 8. — 2003. — С. 24—29.
7. *Ибрагимов Т. М.* Экспертная система развития научных способностей молодых исследователей / Т. М. Ибрагимов // Математическое моделирование информационных процессов и систем в науке, технике и образовании: межвуз. сб. науч. тр. — Самара, 2005. — С. 200—202.
8. *Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України* / Терепищій С. О. [та ін.]. — К.: [б. в.], 2008. — 155 с.
9. *Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы: доклад Всемирного банка* / [пер.: Сальников А.]. — М.: Весь мир, 2003. — 199 с.

В статье приведены результаты социологического анализа читательских интересов одаренной молодежи высших учебных заведений Украины. Автором углубленно исследуются художественные и научные нужды современной студенческой молодежи. На конкретных примерах проведен культурологический анализ их читательских интересов.

This article's illustrating a preferences of young student readers from Ukrainian universities according to sociological analysis. The author's deeply researching literature needs of the contemporary students. Based on solid examples article provides cultural analysis of their literature interests.

Надійшла в редакцію 6 грудня 2011 року